

О. Г. КУЛИК

Олександр Георгійович Кулик, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України

АНТИКОРУПЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: НАУКОВИЙ ПОГЛЯД СУЧАСНИКА*

Корупція на сьогодні є однією з найгостріших соціально-економічних проблем України. Вона перебуває в центрі уваги політиків, правоохоронців, ЗМІ та населення. Високий рівень корупції в Україні завдає значної шкоди суспільству і державі. По-перше, це призводить до падіння авторитету органів державної влади всіх рівнів, яке має своїми наслідками зменшення ефективності управління, зниження дисципліни в усіх сферах суспільного життя, розповсюдження випадків свавільної поведінки та альтернативних недержавних форм розв'язання конфліктних ситуацій. По-друге, корупційні прояви за умови їх значного поширення завдають величезної матеріальної та моральної шкоди широкому колу громадян, негативно позначаються на економічній діяльності суб'єктів господарювання, особливо недержавних форм власності. По-третє, корупція в правоохоронній сфері зменшує дієвість боротьби зі злочинністю, тим самим сприяє погіршенню кримінальної ситуації в країні. По-четверте, як вказують зарубіжні урядовці та бізнесмени, саме поширення корупції є однією з основних перешкод для розвитку нормальних економічних відносин України з іншими державами, причиною їх небажання вкладати значні інвестиції у вітчизняну економіку. Сказане свідчить, що пошук ефективних шляхів протидії корупційній злочинності в Україні є актуальним завданням для нашого суспільства.

В українській кримінології та інших дисциплінах вже багато зроблено в сфері дослідження корупції. Достатньо згадати роботи М. І. Мельника, В. Д. Гвоздецького, М. І. Хавронюка, Є. В. Невмержицького, Є. Д. Скуліша тощо. Але таке комплексне дослідження кримінологічних проблем протидії корупційній злочинності в Україні в сучасний період здійснено в юридичній науці вперше. Все це свідчить про актуальність і високу суспільну значимість наукової монографії О. Ю. Бусол.

Обґрунтованість положень, сформульованих у монографії О. Ю. Бусол, підтверджується наявністю в ній ретельного аналізу великої кількості літературних джерел із різних галузей науки. Особливо слід відмітити використання здобувачем значної кількості робіт зарубіжних авторів, а також нормативних актів інших країн, що забезпечило глибший підхід до вирішення проблеми, врахування широкого світового досвіду протидії корупції. Положення та висновки, сформульовані та викладені автором, ґрунтуються на конституційних, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, які визначають засади протидії корупції в Україні.

У процесі аналізу та оцінки сформульованих раніше наукових положень фахівців з кримінології та кримінального права автор уміло використовує ті з них, з якими погоджується, і обґрунтовано, дотримуючись етики наукових дискусій, критикує твердження, які вважає недостатньо розробленими чи аргументованими.

Висока ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечується за рахунок використання широкого кола загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, які відповідають меті дослідження.

Монографія ґрунтується на цікавому та різноманітному емпіричному матеріалі, який складається зокрема з результатів анкетування автором 335 атестованих працівників органів внутрішніх справ та 680 громадян різних регіонів, професій і соціальних груп щодо з'ясування причин корупції, відповідно, в правоохоронних органах та в медичних закладах системи охорони здоров'я України; матеріалів судової практики.

Серед найбільш вагомих нових наукових положень, що містяться в роботі, слід виділити наступні.

На основі аналізу історії розвитку наукових досліджень корупції та протидії їй, доробків вчених щодо понятійно-термінологічного апарату досліджуваної проблеми автором сформульовано низку кримінологічних та законодавчих понять у цій сфері, які узагальнено у Висновках.

© О. Г. Кулик, 2015

* Рецензія на кн.: *Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період* : монографія / О. Ю. Бусол. – К. : Ін Юре, 2014. – 564 с. – Бібліогр. : С. 500–557.

У розділі 1 на основі ґрунтовного аналізу численних наукових джерел дається авторське визначення протидії корупції як системи правових, організаційних, соціальних, ідеологічних, психологічних заходів, які проводяться як на державному, так і на локальному рівнях, комплексно або окремо, з метою мінімізації небезпечного впливу корупційних проявів на розвиток суспільства. Цілком слушною є пропозиція автора включити це визначення до Закону України «Про запобігання корупції».

На основі детального дослідження існуючих у світі моделей корупції та ситуації з корупцією в Україні О. Ю. Бусол робить важливий для побудови оптимальної стратегії протидії корупції висновок, що в нашій країні існує модель корупції країн колишнього соціалістичного табору, що є частиною «суспільного договору», з проявами азіатської (традиційної) моделі, яка за період незалежної української держави еволюціонувала до чітких рис олігархічної моделі.

Автор спеціально дослідила проблему оптимального вимірювання корупції, яке здійснюється за допомогою соціальних індикаторів або індексів (кількісний показник), та її оцінювання, тобто узагальнення результатів виміру та надання відповідної оцінки щодо корупції, формулювання висновків тощо (якісний показник). Ключовими критеріями для оцінювання визначено: реальний стан корупції (поширеність), сприйняття корупції населенням, ефективність заходів протидії корупції. Слід відмітити об'єктивну і зважену оцінку автором численних індексів корупції, які використовуються у світі, зокрема індексу Transparency International.

У розділі 2 докладно розглядається розвиток нормативно-правової бази антикорупційної діяльності за час незалежності держави і визначаються такі її основні риси, як формальний підхід, декларативність, непослідовність, заполітизованість. Цей висновок є край важливим, оскільки він свідчить про суттєві недоліки у державній антикорупційній політиці. Окремо розглянуто проблему антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, сформульовано ряд важливих пропозицій щодо покращення нормативно-правової бази та методики її проведення.

У монографії в розділі 3 розкрито специфіку організованої корупційної злочинності як окремого прояву корупції. Обґрунтовується введення в науковий обіг поняття «організована корупційна злочинність» як статистично обумовлена сукупність злочинних діянь осіб і груп, які відповідно до кримінального закону є корупційними злочинами та кваліфікуються за ознаками, притаманними організованій злочинній групі та злочинній організації.

За результатами аналізу корупційних загроз національній безпеці України доведено, що корупцію слід вважати загрозою національній безпеці України та порушенням прав і свобод людини не лише у сфері державної безпеки, але й в інших сферах, передбачених у Законі України «Про основи національної безпеки України». Запропоновано внести до цього Закону відповідні зміни.

У розділі 4 дається розгорнута характеристика виявленої та фактичної корупції в органах прокуратури, внутрішніх справ, судах, медичних закладах системи охорони здоров'я. Змістовний і різноплановий емпіричний матеріал щодо поширеності корупції в різних сферах суспільного життя проаналізовано в розділі 5. Визначені специфічні чинники поширення корупції у зазначених сферах та визначені заходи ефективного протидії їй. При цьому автор активно використовує як запозичену, так і масштабну власну емпіричну інформацію.

У розділі 6 роботи визначені стратегічні напрями протидії корупції в країні. У процесі дослідження виділено значимі чинники (критерії) протидії корупційній злочинності в окремих зарубіжних державах, за якими можна порівнювати ефективність їх впливу на загальний рівень корупції. На цій основі, зокрема встановлено: незначну ефективність наявності спеціалізованих антикорупційних органів та етичних стандартів державних службовців для запобігання вчиненню корупційних діянь; пряму залежність між економічним рівнем розвитку держави та рівнем корупції в країні (чим вище такий рівень, тим менший рівень корупції); необхідність кримінальної відповідальності за корупційні діяння як ефективного чинника протидії цьому явищу; важливість залучення населення і громадських організацій, політичної волі уряду для мінімізації корупції в країні.

Автор визначає ряд шляхів підвищення ефективності національної антикорупційної стратегії – створення координуючих і моніторингових органів, забезпечення реальної участі громадянського суспільства в протидії корупційній злочинності. У монографії доводиться, що ефективна стратегія протидії корупційній злочинності має поєднувати законодавчі заходи, здійснення кримінального судочинства та просвітницьких методів, спрямованих на підвищення соціальної культури громадян.

Заслужують на увагу наукової громадськості розкриті автором проблеми вдосконалення заходів протидії корупційній злочинності на державній службі та використання потенціалу окремих інститутів громадянського суспільства в Україні (розділи 7 і 8).

Наукове та практичне значення результатів монографічного дослідження полягає у тому, що сформульовані у ньому теоретичні положення є достовірними і завершеними. Висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в роботі, можуть бути використані: у практичній діяльності Ради національної безпеки і оборони України при плануванні заходів щодо протидії корупційній злочинності; у науково-дослідній діяльності при дослідженні відповідної тематики; у законотворчій діяльності, спрямованій на протидію корупційній злочинності в Україні; у навчальному процесі під час викладання відповідних розділів курсу кримінології.

Високо оцінюючи монографічне дослідження О. Ю. Бусол, слід вказати на його окремі недостатньо аргументовані положення, спірні оцінки і пропозиції.

Монографія ґрунтується на цікавій та різноплановій емпіричній базі, але в ній не наведено ряд деяких важливих відомостей, необхідних для належної оцінки читачем результатів цих емпіричних досліджень. Зокрема, не вказано параметри генеральної сукупності, спосіб формування вибірок, ступінь репрезентативності отриманих даних.

Автор обґрунтовує введення в науковий обіг поняття «організована корупційна злочинність», розглядаючи його як «різновид економічної злочинності». Підтримуючи введення даного терміна, ми вважаємо, що визначення його як різновиду саме економічної злочинності не виправдано його звукує. Адже існує цілий ряд організованих корупційних угруповань, яке діють поза сферою економіки і не вчиняють економічних злочинів.

Деякі пропозиції автора щодо внесення змін до нормативно-правових актів виглядають недостатньо аргументованими. Зокрема це стосується критики назви Закону України «Про запобігання корупції», яка на думку автора, не відповідає його змісту, адже є констатацією заперечення існування корупційної злочинності в Україні. На нашу думку, така критика є надмірною. У кримінології формулювання запобігання злочинності, зокрема корупційним злочинам, є усталеним і розуміється як діяльність, спрямована на недопущення вчинення нових злочинів.

О. Ю. Бусол запропоновано визначення та включення до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» терміна «суб'єкти протидії корупції». Нам здається, що віднесення до суб'єктів протидії корупції всіх фізичних та юридичних осіб, які вживають заходи з метою мінімізації корупції, робить це визначення надто широким і розпливчастим. Цей припис не може означати покладання на фізичних та юридичних осіб спеціальних прав чи обов'язків в цій сфері. З іншого боку, всі вони і так у встановлених законодавством межах мають право вчинювати дії антикорупційного характеру.

У цілому рецензована робота є самостійною та завершеною науковою працею, яка до того ж має певну історичну цінність завдяки охопленню нею періоду розбудови незалежної України. Основні положення, викладені в монографії, можна побачити в попередніх наукових публікаціях О. Ю. Бусол. Тож рецензована книга є логічним підсумком багаторічної роботи автора над тематикою протидії корупційній злочинності в Україні.

Монографія Бусол Олени Юріївни «Корупційна злочинність в Україні у сучасний період», безумовно, є суттєвим внеском у розвиток вітчизняної кримінології.

I. О. КРЕСІНА

Ірина Олексіївна Кресіна, доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЖИТИ ВІЛЬНИМ АБО ПОМЕРТИ*

«Жити вільним або померти» – це безальтернативна настанова Українського народу в його тисячолітній боротьбі за вільну, соборну, самостійну державу, це дух Майдану під час Революції Гідності, це доленосний імператив українських патріотів – воїнів та волонтерів у нинішній російсько-українській війні. І ці слова з виступу Президента України Петра Порошенка у Конгресі США зірвали бурхливі оплески американських конгресменів. І цей імператив фактично визначає сутність і спрямованість зусиль нашого суспільства і держави для забезпечення інтересів нації, її безпеки, територіальної цілісності й суверенітету.

В умовах агресії і окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим – невід'ємної складової Української держави особливої актуальності набуває наукове осмислення кримської проблематики в контексті забезпечення національної безпеки України, причин того її стану, за якого сталася окупація Криму, вироблення наукових підходів до формування державної стратегії деокупації півострова, відновлення правового статусу Автономної Республіки Крим і міста Севастополя в складі єдиної, соборної, унітарної Української держави. Виконання цього вкрай важливого завдання передбачає міцне опертя на документальну, широку джерельну базу, її систематизацію і переосмислення.

Саме такою базою і став п'ятитомний збірник документів і матеріалів, систематизованих у хронологічному й тематичному порядку щодо політики безпеки в її кримському векторі. Це архівні документи, акти української і кримськотатарської державності, міжнародно-правові акти, судові рішення, матеріали діяльності громадських організацій, політичних партій, наукові публікації тощо. За обсягом охоплених документів і матеріалів даний збірник є унікальним у вітчизняній документалістиці. Як зазначають упорядники

© I. О. Кресіна, 2015

* Національна безпека України: кримський вектор: збірник документів і матеріалів (1917–2014 рр.); у 5 ч. / упоряд.: Л. Рябошапка, І. Вдовичин, В. Гринчак, А. Луцький, І. Том'юк; за ред. Л. Рябошапка, А. Луцького. – Л.: Ліга-Прес, 2015. – Ч. 1. – 904 с.; Ч. 2. – 732 с.; Ч. 3. – 828 с.; Ч. 4. – 760 с.; Ч. 5. – 772 с.